

A megkérdezett személyek másik részénél a német nyelv használata még élő, eleven volt, az ősöktől átvett hagyományok még intenzívebben éltek mint az előző csoportnál. Minden bizonnyal (bár ez az interjúkból alig derül ki) kettős magyar-német kötődésűek voltak. Hazájuknak Magyarországot tekintették, a magyarság történelmét sajátjuknak érezték, lélekben azonban valamelyest a németiséghez is kötődtek.

Végül közvetve kirajzolódik a beszélgetések eredményeként egy harmadik családtípus is. Az adatközlők szerint akadtak olyan berényi családok, közelebbi-távolabbi rokonok, szomszédok, akiket „megzavart” a nagynémet propaganda. Németiségük vállalásának erőteljesebb hangot adtak, bár magyarelles megnyilvánulásuk alig fordult elő.

Feltehető, hogy interjúalanyaim között azért nem találtam ilyen családokat, mert részben az elszenvedett megpróbáltatások miatt ezekről a kérdésekről ilyen módon nem nyilatkoztak meg, másrészt pedig (és feltehetően ez a jellemző) ezek a családok menekültek el, vagy kerültek kitelepítésre, és ma Németországban élnek.

Kádár Judit

Iskolázottsági egyenlőtlenségek Székelyföldön

Tanulmányom, amint azt a cím is sugallja, Székelyföld iskolázottsági egyenlőtlenségeiről szól. Kérdéses és sokat vitatott probléma, hogy miként lehetséges Székelyföldet mint kulturális entitást meghatározni, mint területi egységet, vagy mint régiót? Jelen tanulmányban nem célom a fogalom definíciója körül kialakult vitákat bemutatni és egymással szembeállítani az eltérő nézőpontokat.

Az általam használt kifejezés három megye, Hargita, Kovászna és Maros megyék adminisztratív tartományát jelenti. Tanulmányomban a székelyföldi iskolázottsági egyenlőtlenségek nemi és területi megoszlását vizsgálom az 1992-es népszámlálás alapján, összehasonlítva az országos számadatokkal.

Felsőfokú végzettek

A felsőfokú végzettségű népességet illetően megállapítható, hogy területi szempontból a Székelyföld egységes képet mutat, abban az értelemben, hogy mindhárom székelyföldi megyében a felsőfokú végzettek aránya jóval az országos átlag alatt marad. A legalacsonyabb a felsőfokú végzettek aránya Hargita megyében. A nemek közötti iskolázottságbeli eltérés is szemléletes, országos viszonylatban 2%-kal kevesebb a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya a férfiakhoz képest. Ebből a szempontból Székelyföld női lakossága valamivel jobb képet mutat mint az országos arányszám, mert körülbelül 1,5%-kal kevesebb a felsőfokú képzettséggel rendelkező nők aránya a férfiakhoz képest. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők terület típusok szerinti megoszlása köztudottan egyenlőtlen, a városokban lényegesen nagyobb számban vannak felsőfokú végzettségűek, úgy a Székelyföldi városok esetében, mint az országban. A három megye közül Hargita megyében a falvakban élő felsőfokú végzettek aránya, mely arány az országos átlag felett van. Ugyanakkor megállapítható, hogy úgy a falvakban, mint a városokban több a felsőfokú végzettséggel rendelkező férfi, mint a nő.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező népesség nagy többsége városban él. Székelyföldön az országos átlagnál lényegesen kevesebb a felsőfokú végzettek száma. Ha tekintetbe vesszük a három megye nemzetiségi megoszlását is (lásd 1. ábra), akkor elmondhatjuk, hogy a felsőfokú végzettségűek alacsony száma és a nemzetiség között összefüggés lehet, amit azonban a rendelkezésre álló népszámlálási adatokkal nem lehet egyértelműen bizonyítani.

1. TÁBLA

Román és magyar nemzetiségűek megoszlása a székelyföldi megyékben és az országban

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar
Városok	89,7	7,4	25,0	73,8	19,6	79,5	54,9	41,0
Falvak	89,2	6,8	21,6	76,8	9,4	89,1	49,1	41,9
Összesen	89,5	7,1	23,4	75,2	14,1	84,7	52,1	41,4

A különböző szakokat végzett felsőfokú diplomások eltérő számarányban vannak jelen a különböző székelyföldi megyékben.

Hargita megyében

Legmagasabb a felsőfokú műszaki diplomások számaránya, ezután jönnek sorrendben a felsőfokú egyetemi végzettségűek, majd az orvosi vagy gyógyszerészeti diplomával rendelkezők, a pedagógiai, gazdasági, jogi diplomások. Hargita megyében csak a pedagógiai és teológiai diplomával rendelkezők aránya magasabb az országos átlagnál. Más diplomások tekintetében Hargita megye az országos átlag alatt van, sőt a másik két székelyföldi megyéhez képest is hátrányban van.

Kovászna megyében

Hargita megyéhez hasonló a helyzet, abban az értelemben, hogy az országos átlaghoz képest alacsonyabb arányban vannak a műszaki, egyetemi, gazdasági, jogi, orvosi, gyógyszerészeti, művészeti végzettségűek. A pedagógiai és a teológiai végzettségűek aránya magasabb az országos átlagnál. A testnevelési és sport felsőfokú végzettségűek aránya az országos aránnyal megközelítőleg egyenlő, de nagyobb mint a másik két megyében.

Maros megyében

A másik két székelyföldi megyéhez képest változatosabb képet mutat. Az országos átlaghoz képest kevesebb a műszaki, felsőfokú egyetemi, gazdasági, jogi valamint testnevelési és sportvégzettségűek aránya, viszont a másik két székelyföldi megyéhez képest magasabb. Orvosi-gyógyszerészeti, művészeti, pedagógiai és teológiai végzettségűek tekintetében azt mondhatjuk, hogy Maros megye az országos átlaghoz képest kedvezőbb helyzetben van.

A székelyföldi megyékről tehát elmondható, hogy általában csak a pedagógiai és teológiai felsőfokú végzettségűek aránya magasabb az országos átlagnál. A teológiai és pedagógiai végzettségűek felülreprezentáltsága nemzeti kisebbségi tünet, az 1910-es népszámlálásban ugyanezt a jelenséget lehet megfigyelni az akkori román és szlovák kisebbségek esetében is. A 1910-es népszámlálás alapján a 1000 főre eső papok és teológusok aránya a román és szlovák nemzetiségűek körében ugyanakkora vagy még magasabb volt mint a többségi magyarok esetében. Nagy Péter Tibor szavaival élve ez a két szak a „nemzeti tudatipart” képviseli.

Maros megyében az orvosi és művészeti végzettségűek aránya is magasabb az országos átlagnál. A kolozsvári Kvantum szociológiai kutatócsoport is egy 1998-as kutatási összefoglaló tanulmányában¹ – melyben 31 magyar nyelven (is) tanító középiskolát, azaz mintegy 2750–

¹ Kvantum Kutatócsoport: Az egyetemre sikeresen felvételiző magyar diákok rekrutációs hátteréről, Kolozsvár, 1998. Kutatási beszámoló. Kézirat. Oktatáskutató Intézet könyvtára.

2900 diák adatait tanulmányozta – felfigyelt arra a jelenségre, hogy a művészeti és teológiai szakokra a felsőfokú képzésben az országos adatokhoz képest jelentősen többen vannak beiskolázva a magyar diákok közül. Minden más szak esetében azonban az országos átlag alatt van a felsőfokú végzettségűek aránya a székelyföldön. Leghátrányosabb helyzetű ebben a tekintetben Hargita megye, itt a legalacsonyabb a különböző felsőfokú végzettségűek aránya. A felsőfokú egyetemi, orvosi és gyógyszerészeti, pedagógiai végzettségek esetében a nők vannak többségben mind Székelyföldön, mind országos szinten. Az összes többi szak esetében a férfiak dominálnak.

Ha nem az iskolázottság, azaz az oktatási kimenet (output) oldaláról, hanem az oktatási bemenet (input) oldaláról közelítjük meg a dolgokat, akkor azt láthatjuk, a már említett kolozsvári Kvantum szociológiai kutatócsoport által végzett felméréséből, ahol a kolozsvári Babes-Bolyai tudományegyetem rekrutációs adatbázisát is vizsgálták, hogy erre az egyetemre leginkább (69,8%-ban) elméleti középiskolák, és csak másodsorban (12,3%-ban) ipari középiskolák végzettjei jutnak be, ami még inkább érvényes a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatókra, melyek 81,4%-a elméleti középiskolából jön. Ugyanakkor a magyar nemzetiségű egyetemisták többsége (80%-a) 13 elitgimnáziumból származik. A kutatócsoportot idézve „a középiskolák csupán elenyésző hányada (mintegy 10%-a) vesz részt az egyetemi piacokon”. A kutatócsoport által „elitnek” nyilvánított 13 gimnáziumból pedig csak 5 található az általam Székelyföldnek nevezett területen kívül, 4 Hargita megyében, 3 Kovászna megyében, 1 Maros megyében található. Ebből is látszik, hogy a magyar nyelvű felsőoktatás hallgatói bázisa Székelyföldön van. De térjünk vissza a középfokú végzettek „output”-jához.

Középfok

A középfok tartalmazza a gimnáziumi (azaz az V–VIII. osztályos) képzést is ebben az esetben. Az országos adatokhoz képest Székelyföldön a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya nagyobb az országos átlagnál. (ami azt jelenti, hogy a középiskolai hálózat kielégítően működik, és távlatokban gondolkozva van amire a felsőoktatást építeni). Leginkább Hargita megye emelkedik ki a sorból. Maros megyében a Székelyföldi megyék közül a legalacsonyabb a középiskolát végzettek aránya. Országos szinten sokkal nagyobb arányban van a 12 évnél idősebb népesség körében középfokú végzettséggel rendelkező férfi mint nő. Ugyanez a különbség érvényes a székelyföldi megyék esetében is. Kovászna megyében a legkisebb az eltérés a középfokú végzettséggel rendelkező férfiak és nők között. Ami a középfokú végzettség területi megoszlását illeti, két Székelyföldi megyében, Maros és Kovászna megyékben a városokban van több középfokú végzett, Hargita megyében pedig a falvakban magasabb a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

Posztliceális

2. TÁBLA

Posztliceális végzettségűek száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	272 357	2,97	3 494	2,47	1 659	1,79	6 944	2,80
Nő	101 196	1,05	1 299	0,91	791	0,82	2 539	0,98
Együtt	373 553	1,99	4 793	1,69	2 450	1,30	9 483	1,87

Posztliceális végzettek tekintetében mindhárom megye az országos átlag alatt helyezkedik el. Kovászna megyében a legkevesebb a posztliceális végzettek számaránya, ezt követően Hargita, majd Maros megyében. Posztliceális végzettséggel mindhárom Székelyföldi megyében több férfi rendelkezik, mint nő.

Liceum, általános műveltségi liceum, szakliceum

3. TÁBLA

A liceumi végzettségűek száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	1 535 577	16,7	23 082	16,3	14 546	15,7	39 412	15,9
Nő	1 933 000	20,1	28 965	20,3	20 012	20,9	52 109	20,2
Együtt	3 468 577	18,4	52 047	18,3	34 558	18,3	91 521	18,1

Liceumok esetében a Székelyföldi megyék az országos átlagot tükrözik. Mind a három megye, mind az egész ország esetében magasabb az elméleti középiskolát végzett nők aránya mint a férfiaké.

4. TÁBLA

Elméleti liceumi végzettségűek száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	407 195	4,44	6 246	4,42	3 731	4,03	10 039	4,04
Nő	599 121	6,22	9 803	6,86	6 399	6,67	16 106	6,24
Együtt	1 006 316	5,35	16 049	5,64	10 130	5,37	26 145	5,16

Az elméleti, reál-humán, vagy általános műveltséget adó liceumi végzettségűek arányának tekintetében a székelyföldi megyék, Maros megye kivételével, az országos átlag felett vannak. Hargita megyében a legmagasabb az elméleti középfokú iskolai végzettségűek aránya a 12 éven felüli lakosság körében, Maros megyében a legalacsonyabb. Az elméleti végzettséggel rendelkezők körében minden esetben magasabb a nők aránya mint a férfiaké.

5. TÁBLA

Szakliceumi végzettek száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	1 128 382	12,31	16 836	11,91	10 815	11,68	29 373	11,83
Nő	1 333 879	13,85	19 162	13,40	13 613	14,19	36 003	13,96
Együtt	2 462 261	13,10	35 998	12,66	24 428	12,96	65 376	12,91

A szaklíceumot végzettek aránya kisebb mindhárom megyében, mint az országos átlag. A szaklíceumi végzettségűek között is minden esetben a nők vannak magasabb arányban.

Szakiskolák

6. TÁBLA

Szakiskolai végzettségűek száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	1 879 465	20,50	29 616	20,95	17 038	18,40	58 116	23,41
Nő	769 294	7,99	11 867	8,30	6 735	7,02	23 524	9,12
Együtt	2 648 759	14,09	41 483	14,59	23 773	12,61	81 640	16,13

Szakiskolai végzettségűek tekintetében Hargita és Maros megyék az országos átlag felett vannak, Kovászna megye viszont az országos átlag alatt helyezkedik el. Természetesen minden esetben sokkal kisebb a szakiskolai végzettségűek között a nők aránya mint a férfiaké.

A középiskolai végzettségűekről, ha a gimnáziumi (azaz V–VIII. osztályos) végzettséget nem értjük ide, elmondhatjuk, hogy a három székelyföldi megyében a posztlíceális végzettségűek és a szaklíceumot végzettek aránya az országos átlag alatt van. Elméleti, azaz általános műveltséget adó líceumok tekintetében a székelyföldi megyék, Maros megye kivételével, az országos átlag felett vannak, Maros megyében az értékek az országos átlagnak megfelelők. Szakiskolai végzettek tekintetében pedig Hargita és Maros megyék vannak az országos átlag felett, Kovászna megye pedig az országos átlag alatt.

Gimnázium

Gimnáziumi végzettség tekintetében a székelyföldi megyék az országos átlag felett vannak. A gimnáziumi végzettségűek területi megoszlása egyenlőtlen, arányuk magasabb a falvakban mint a városokban. A nők felülreprezentáltak az egész országban, a székelyföldi megyékben is, leginkább Hargita megyében. Városok szintjén nagyobb a gimnáziumi végzettségű nők aránya mint a férfiaké. A falvakban magasabb a gimnáziumi végzettségű férfiak számaránya mint a városokban.

Elemi iskolai végzettség

Elemi iskolai végzettség tekintetében a székelyföldi megyék az országos átlag alatt vannak. Hargita megyében legalacsonyabb az elemi iskolai végzettségűek aránya, Maros megyében a legmagasabb. Országos szinten és a székelyföldi megyék esetében is több nő van az elemi iskolai végzettségűek között.

Iskolai végzettség nélkül

Az iskolai végzettség nélküli népesség tekintetében Székelyföld az országos átlagnál jobb helyzetben van abban az értelemben, hogy a három megyében alacsonyabb az iskolai végzettség nélküliek aránya a 12 éven felüli népesség körében. Mint minden más esetben, itt is Maros megye áll legközelebb a meglehetősen magas országos átlaghoz. Ebből a szempontból is Hargita megye áll a legjobban, ott a legkevesebb az iskolázatlan népesség arányszáma. Úgy orszá-

gos, mint a három vizsgált megye esetében kevesebb az iskolai végzettség nélküli férfiak száma, mint a nőké. A székelyföldi megyék esetében azonban számottevően kisebb az iskolázatlan nők aránya, mint az országban. A fent leírt tendenciák vonatkoznak azokra is, akik nem vallották be iskolai végzettségüket.

7. TÁBLA

Az iskolai végzettséggel nem rendelkezők száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	198 081	1,77	2 751	1,58	1 917	1,66	5 628	1,87
Nő	601 324	5,19	4 124	2,37	2 974	2,52	11 701	3,79
Együtt	799 405	3,50	6 875	1,97	4 891	2,10	17 329	2,84

A felmérés alapján elmondhatjuk, hogy az általam körülhatárolt Székelyföld nem egységes az iskolázottság tekintetében sem. Míg a legtöbb esetben Hargita és Kovászna megyék egységesen térnek el az országos átlagtól, addig Maros megye inkább az országos tendenciákat tükrözi vissza. A további következtetések levonását a bemutatott táblázatok, valamint a leírtak alapján a tisztelt olvasóra bízom.

Mandel Kinga

A cigány gyerekek oktatása Székelyudvarhelyen

Amikor a cigány gyerekek oktatási helyzetét vizsgáljuk, elsősorban a következő fogalmak kerülnek előtérbe: társadalmi egyenlőtlenség, esélyegyenlőtlenség, hátrányos helyzet, előítélteesség, leszakadás. Mind-mind negatív konnotációt magukban hordozó fogalmak. Az alábbiakban megpróbálok elemezni, hogy milyen valóságos társadalmi és oktatási feltételeket írnak le ezek a kifejezések Székelyföldön.

A székelyföldi cigány társadalom a romániai magyar társadalomkutatás ismeretlen terepe, nagyon kevés felmérés vagy empirikus kutatás létezik. A hivatalos statisztikai adatokban, amelyek auto-identifikációból származnak, nem lehet bízni, ugyanis pl. Udvarhelyen, az 1992-es népszámláláskor 182-en vallották magukat cigánynak, holott csak a „cigánynegyedben” több mint 400-an élnek, s ezenkívül laknak még a városnak több részében is. A székelyudvarhelyi cigányok valamennyien a magyar nyelvet beszélik anyanyelvként.

Megfigyeléseim szerint Székelyudvarhelyen és környékén egyre inkább kihalóban vannak a hagyományos cigány kultúra és mesterség főbb jellemzői. Napjainkban már nagyon ritkán lehet találkozni csatornás cigányokkal, vagy zenészekkel, edényfoltozókkal. Sokkal inkább megfigyelhető, hogy a cigányok olyan elnéptelenedett falvakban keresnek menedéket, amelyekben viszonylag olcsó a megélhetés, és az ott megöregedett embereknél napszámosként földműveléssel foglalkoznak. Jellemző a kosár- és lábtörlőfonás, és seprűkötés mestersége is, de ezek értékesítését nem ők végzik, hanem csupán megmunkálók egy-egy kereskedő javára. Ezenkívül tűzifaeladással, gyógynövény- és vadgyümölcs-gyűjtéssel foglalkoznak. Az utóbbi években sokan próbálkoztak közülük magyarországi munkával is.

Városon még fellelhető a kereskedő cigányok csoportja, akik leggyakrabban virág-, seprű-, valamint edény-kereskedéssel foglalkoznak. Sokkal gyakoribb az állandó helyen való árusítás,